

ארוכה בצד אשה קצרה כדי שתראה גבוהה מעל ראש חברתה.

"וברגליהן תעכסנה" — אמר רב יצחק דבי רבי אמי: מלמד, שמטילות היו מור ואפרסמון במנעליהן, ומחלכות בשוקי ירושלים. וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל, בועטות בקרקע ומתיזות עליהם בושם שבנעליהן, ומכניסות בהן יצר הרע, כארם בכעוס. שחוזקו כחוזק ארס של נחש כעוס המטיל ארס.

מאי פורענותיהם של בנות ציון הללו? (14)

כדדריש רבה בר עולא: את הפסוק: "והיה תחת בושם — מק יחיה", מקום שהיו מתבשמות בו — נעשה נמקים נמקים.

"ותחת הגורה נקפה" — מקום שהיו הגורות בצלצול חגורה נאה, נעשה נקפים נקפים חברות חברות.

"ותחת מעשה מקשה — קרחה", מקום השער שלהן שהיו מתקשטות בו, נעשה קרחים קרחים.

"ותחת פתיגיל מחגורת שק" — "פתיגיל" נוטריקון "פתח גילה". דהיינו פתחים פתח בית הרחם המביאין לידי גילה — יהיו למחגורת שק.

"כי תחת יופי" — אמר רבא: היינו דאמרי אינשי: חלופי שיפרא ההיפך מיופי הוא

כיבא, ליחה של חברות ופצעים.

"ושפח ה' קדקוד בנות ציון" — אמר רבי יוסי ברכי חנינא: מלמד שנענשו בנות ציון בכך שפרחה בהן צרעת, ודרשו זאת מדכתיב הכא: "ושפח", וכתיב התם בפרשת מצרע "לשאת ולספחת".

ו"שפח" הוא מלשון "ספחת", שהוא לשון צרעת.

"וה' פתחן יערה" — נחלקו רב ושמואל מהו העונש האמור כאן.

חד אמר: שנשפכו בקיתון דם זיבה.

וחד אמר: שנעשו פתחיהן כיער נתמלאו שער ונמאסות משום כך לתשמיש.

אמר רב יהודה אמר רב: אנשי ירושלים אנשי שהין היו בשפת דיבורם. שהיה אדם אומר לחברו: במה סעדת היום וכונתו היא לתשמיש?

האם בפת עמילה, בעולה, או בפת שאינה עמילה, בתולה?

האם ביין גורדלי, לבן, וכונתו לשאול א-ג באשה לבנה, או ביין חרדלי, שחור, באשה שחורה?

במסב רחב או במסב קצר — מיסב הוא מטה שמסיבים עליה בשעת אכילה, וכאן

ירחם הבורא עליו.

בשמירת נכסיו ומביאתו לידי עניות".

ועוד [הר"ן] גם מביא טעם זה בשם רבנו יהונתן] מפני שהיא תלויה בו [בפרנסתה] והוא תלוי [בפרנסתו] כמי שאמר והיה העולם, ובמדה שמדד שלא רחם על מי שתלויים בו כך לא

14. כלומר במה העונש הוא מדה כנגד מדה? וכלשון הפסוקים "תחת בושם" וכן הלאה.

כוונתו לשאול אם היתה האשה שמנה?
בחבר טוב או **ב**חבר רע, באשה טובת מראה
או לא?
אמר רב **ה**סדא: **ו**כולן כוונתם היתה לזנות,
לשאול על ענינים הללו.

אמר רבי יהודה: **ע**צי ירושלים של קינמון
היו. **ו**בשעה שהיו מסיקין מהן ריחן נודף
בכל ארץ ישראל. **ו**משחרבה ירושלים נגנזו
אותם עצי קינמון ולא נשתייר אלא כשעורה
מהם.

ומשתכה **ב**גזאי ונמצא אותו מעט בגנזי
דצימצאי מלכתא כך שמה של המלכה.

מתניתין:

לא יצא האיש בכלי מלחמה בשבת, לא
בסיף חרב ולא בקשת, ולא בתרים – מגן
להציל את עצמו מחצי האויבים, ולא באלה
מקל עבה שמכים בו, ולא ברומח.
ואם יצא באחד מאלו חייב הטאת.

רבי אליעזר אומר: יוצא בהם (15) מפני
שתכשיטין הן לו.

וחכמים אומרים: אינן אלא לגנאי ואינם
תכשיט. **ש**נאמר: **ו**כתתו חרבותם לאתים
וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי
חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

ולמדנו מבשורת הנביא שיתבטלו כלי זין
שהם אינם תכשיט.

בירית, אצעדה על השוק להחזיק את בתי
שוקיה שלא יפלו ויראו שוקיה – **ט**הורה,
שאינה כלי לקבל טומאה. **ו**יוצאין בה
בשבת. ולא חששו שמא תשלוף אותה כי
לא תרצה לגלות את שוקה.

כבלים שקושרים בהם את הרגלים [כמבואר
בגמרא] **ט**מאים מקבלים טומאה משום שהם
כלי תשמיש לאדם. **ו**אינן יוצאין בהן **ב**שבת
שמא תבוא לשלוף אותם ולהוליכם ארבע
אמות ברשות הרבים.

גמרא:

מאי "באלה"?

קולפא מקל שמכים בו וראשו עב.

שנינו במשנה: רבי אליעזר אומר: תכשיטין
הן לו.

תניא: אמרו לו לרבי אליעזר: וכי מאחר
דכלי מלחמה תכשיטין הן לו, מפני מה הן
בטלין לימות המשיח?

אמר להן: לפי שאינן צריכין, לפי שלא
תהיה מלחמה, שנאמר "לא ישא גוי אל גוי
חרב" לעתיד לבא.

ומקשינן: ותהוי כלי מלחמה לעתיד לבא
לנוי בעלמא, ומדוע יבטלו מן העולם?

אמר אביי: מידי דהוה אשרגא בטיהרא,
כשם שנר באור יום אינו מאיר, ולפיכך אין
בו נוי, כך כלי המלחמה לא יהיו כלי נוי

המגן אברהם [שא, כז] אוסר לצאת במקל
מקושט שנוהגים ללכת בו אנשים חשובים

15. התפארת ישראל [אות לה] הוכיח מכאן
שתכשיט מותר אפילו כשהוא מחזיקו ביד. אבל

בזמן שלא יהיה בהם צורך.

ופליגא ברייתא זו שכתוב בה שיבטלו כלי המלחמה לעתיד לבא, חולקת על **דשמואל** (16).

דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד גליות בלבד (17) שלא ירעו הגויים לישראל, אבל עדיין גוי אל גוי ישא חרב. וראיה לכך שנחמות הנביאים לא נאמרו על ימות המשיח, **שנאמר בתורה "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ"**. שגם בימות המשיח יהיה אביון ועולם כמנהגו נוהג.

והברייתא האומרת שיבטלו כלי המלחמה לימות המשיח **מסייע ליה לרבי חייא בר אבא**.

דאמר רבי חייא בר אבא: כל הנביאים שנתנבאו נבואות נחמה לא נתנבאו אלא לימות המשיח. אבל לעולם הבא הטובה היא מרובה כל כך שאין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקדוש ברוך בלבד ועל כך נאמר "עין לא ראתה אלהים זולתך".

ואיכא דאמרי: אמרו לו לרבי אלעזר: וכי מאחר דכלי מלחמה תכשיטין הן לו, אם כן מפני מה הן בטלין לימות המשיח?

אמר להן: אף לימות המשיח אינן בטלין (18).

והיינו **דשמואל**, שלא יבטלו כלי מלחמה לימות המשיח. **ופליגא דרבי חייא בר אבא**, שסובר שנבואות הנחמה נאמרו על ימות המשיח.

[שם] פסק שכל הנביאים לא נתנבאו לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה, וכרבי חייא בר אבא להלן. והרי הגמרא אומרת שהם חלוקים זה על זה ואיך פסק כשניהם? והלחם משנה תירץ, שלא יהיו בימות המשיח דברים שהם חוץ לגדרי הטבע ולא ישתנה טבע העולם, אבל דברים שאינם שינוי הטבע אלא שינוי הנהגת בני אדם ודרך העולם, כן יהיו בימות המשיח. וראה **באמרי נעם מהגר"א** בכרכות [לד, ב] שתירץ באופן אחר [ונדפס ברמב"ם מהדורת פרנקל בהלכות מלכים].

18. והעיר **המהרש"א** שאין זו תשובה על שאלתם. שהרי גם אם מדובר בפסוק על עולם הבא יש להוכיח שכלי זין אינם תכשיטים ממה שהנביא מבשר שהם יתבטלו, וצריך לתרץ כאביי לעיל שכשיתבטלו המלחמות לא יהיו הכלי זין תכשיט. אלא שרבי אלעזר אמר להם כי מה שאמרו "לימות המשיח" אינו נכון לפי דעתו.

ומשום שאסור לצאת בתכשיט כשאוהזו בידו. וראה **שער הציון** שא, עא. וצריך לומר שהמשנה מדברת על היוצא בכלי זין כשהם תלויים עליו ולא כשאוהזו בידו.

16. הרש"ש מעיר וכי יכול שמואל לחלוק על ברייתא? וכתב שמא ברייתא זו לא נשנתה על ידי רבי חייא ורבי אושעיא ואפשר לחלוק עליה, או שבדברי אגדה שאינם נוגעים להלכה אפשר לחלוק על ברייתא.

17. וזה לשון **הרמב"ם** [מלכים יב, א] אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישעיה וגר זאב עם כבש [הוא] משל וחדירה. וכן כל כיוצא באלו הדברים [שאמרו הנביאים] בענין המשיח הם משלים, ובימות מלך המשיח יודע לכל לאיזה דבר היה משל ומה ענין רמזו בהן.

אך **הכסף משנה** [הלכות תשובה ח, ז] תמה שכאן פסק **הרמב"ם** כשמואל ובהלכות תשובה

אמר רב כהנא: כד הוינא בר תמני סרי שנין, כאשר הייתי בן י"ח שנים, והוה גמירנא ליה לבוליה הש"ם כבר ידעתי את ששת הסדרים כולם, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא.

מאי קא משמע לן רב כהנא?

דליגמר איניש והדר ליסבר שילמד אדם שמועתו מרבו ואחר כך יחפש להבין את טעמי הדברים (20).

סימן זרות

אמר רבי ירמיה אמר רבי אלעזר: שני תלמידי חכמים המהדדין שואלים ומשיבים זה לזה בהלכה שלא על מנת לקפח אחד את חברו, אלא כדי להתחדד, הקדוש ברוך הוא מצליח להם את דרכם. שנאמר: "והדרך צלח". ודרשינן: אל תקרו "והדרך" — אלא "והדרך".

ולא עוד, אלא שעולין שניהם לגדולה, שנאמר "צלח רכב".

אמר ליה אבוי לרב דימי, ואמרי לה אמר ליה אבוי לרב אויא, ואמרי לה אמר ליה רב יוסף לרב דימי, ואמרי לה אמר רב יוסף לרב אויא, ואמרי לה אמר ליה אבוי לרב יוסף:

מאי טעמא דרבי אליעזר דאמר כלי מלחמה מותר לצאת בהן בשבת מפני שתכשיטין הן לו?

מהיכן הוא למד דבר זה?

דכתיב: "חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך", והיינו שכלי מלחמה הם הוד והדרך לחגור אותם.

אמר ליה רב כהנא למר בריה דרב הונא: שאין ללמוד מפסוק זה את דינו של רבי אליעזר משום דהאי פסוק בדברי תורה כתיב, שיהיה האדם זהיר לחזור על משנתו כדי שתהא מזומנת לו בשעת הדין.

אמר לו אף על פי שדורשים את הפסוק לדברי תורה, מכל מקום למדים מכאן את דינו של רבי אליעזר, משום שאין מקרא יוצא מידי פשוטו (19). ופשוטו של הכתוב בחרב ממש.

19. הרמב"ם בספר המצוות [שרש שנין] למד ממאמר זה שהמצוות שנמנים בתוך תרי"ג מצוות הם מה שמפורשים בתורה בפשוטו של מקרא, ולא כל מה שדרשו בדרשא ואינה כפשוטו של הפסוק. והרמב"ן [שם, כו, ב] חולק עליו והוא מפרש את הגמרא כאן שאף שהפסוק הוא משל על דברי תורה אבל אפשר ללמוד מהמשל של הנביא [שהוא גם אמיתי] שכלי זין הם תכשיט.

20. ומבואר ברש"י שהכונה היא שילמד את השמועות ויבין את פירוש הדברים, ואף שלא ידע את כל הטעמים של הדין. [אבל לשנן את המילים בלי להבינם אינו נחשב לימוד —

והמהרי"ץ חיות מפרש שבודאי פשוט שאי אפשר להוציא את הפסוקים מפשוטם ולפרשם

יכול זוכים הלומדים לדברים הללו אפילו עסקו בתורה שלא לשמה?

תלמוד לומר "על דבר אמת" — לעוסקים בתורה באמת הדברים אמורים.

יכול גם אם הגים הלומד דעתו, שהתגאה, זוכה לדברים הללו?

תלמוד לומר "וענוה צדק" — לעוסקים בתורה מתוך ענוה הדברים אמורים.

ואם עושין כן לעסוק בתורה לשמה ובענוה זוכין לתורה שניתנה בימין. שנאמר "ותורך ותלמד אותך את נוראות ימינך" — זו התורה שניתנה בימין.

רב נחמן בר יצחק אמר: זוכין העוסקים בתורה לשמה ומתוך ענוה לדברים שנאמרו בימינה של תורה, שהם אורך ימים, עושר וכבוד.

דאמר רבא בר רב שילא, ואמרי לה אמר רב יוסף בר המא אמר רב ששת: מאי דכתיב "אורך ימים — בימינה. בשמאלה — עושר וכבוד".

אלא וכי בימינה — רק אורך ימים איכא,

אבל עושר וכבוד ליכא?

אלא הוי אומר:

למיימינין בה — שעסוקים בכל כוחם וטרודים לדעת סודה, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר (21) אורך ימים איכא להם, וכל שכך שיזכו גם לעושר וכבוד.

למשמאילים בה — שאין יגיעים בתורה כל צרכם, רק עושר וכבוד איכא, אבל אורך ימים ליכא.

אמר רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש: שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה, שנושאים ונותנים בה בנחת רוח ולומדים האחד מחבירו, הקדוש ברוך הוא מקשיב להן. שנאמר: "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו". אין דיבור אלא בנחת, שנאמר "ידבר עמים תחתינו" ישפיל את העמים תחתינו, וכל שפלות היא בנחת (22).

מאי "ולחושבי שמו" [האמור בסוף הכתוב]?

אמר רבי אמי: אפילו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

וראה מהרש"א.

והרמב"ן בפרשת קדושים [יח, ד] גם מפרש כפירוש השני ברש"י, ומבאר שהתורה אומרת שאדם יעשה מצוות "וחי בהם" אלא שכל אדם "יחיה" על ידי המצוות שיעשה כפי מדרגתו — אם לחיים טובים בעולם הזה או בעולם הבא.

22. רש"י. ועוד פירש "ידבר" עמים — מלשון הנהגה, והיינו שהם מנהיגים ומובילים זה את זה להבנת ההלכה [מלשון "דבר אחד לדור"].

ליגמרן. ושם את זה הוא מרמז באין מקרא יוצא מידי פשוטו שאף מי שלא מבין אל כל עומק וטעמי הדינים, פשוטם של הדינים והשמועות גם נחשב ללימוד, וממילא עדיף מקודם לדעת את כל הדינים — משום שאת ההסבר ועומק הדברים יוכל ללמוד אחר כך.

21. רש"י. ראה את לשונו כאן ולהלן פח, ב. ועוד פירש רש"י: למיימינין בה שלומדים תורה לשמה, ולמשמאילים בה שלומדים שלא לשמה

בהלכה, גורמין במעשיהם הרעים לשכינה שתסתלק מישראל. שנאמר מיד אחר כך "ברח דודי ודמה" וגו'.

אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש: שני תלמידי חכמים המדגילים זה לזה בהלכה — הנאספים יחדיו ללמוד כשאינ להם רב⁽²⁴⁾, הקדוש ברוך הוא אוהבן. שנאמר "ודגלו עלי אהבה".

אמר רבא: והוא דידעי אותם תלמידי חכמים צורתא דשמעתא שלמדו מרבם שורשי הדברים.

והוא דלית להו רבה במתא למיגמר מיניה שאין רב בעירם ללמוד ממנו, ואז משובחים מעשיהם שלומדים יחד ללא רב.

אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש: גדול המלוה יותר מן העושה צדקה משום שאין הלוה העני בוש ללוות, אבל בוש הוא לקבל צדקה⁽²⁵⁾.

ומטיל בכיס מעות, ועושה שותפות עם העני

אמר רבי חיננא בר אידי: כל העושה מצוה כמאמרה⁽²³⁾ אין מבשרין אותו בשורות רעות. שנאמר "שומר מצוה לא ידע דבר רע".

אמר רבי אסי, ואיתימא אמר רבי חיננא: העושה מצוה כמאמרה, אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה עליו, הוא מבטלה. שנאמר "באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה", כאשר נגזרה גזירה מלפני מלכו של עולם, לא יוכל אף אחד לבטלה, חוץ משומר מצוה. ודרשינן: וסמיך ליה "שומר מצוה לא ידע דבר רע". שהוא יוכל להנצל ולבטל גזירת ה'.

אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש: שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה, הקדוש ברוך הוא שומע לקולן. שנאמר: "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמעיני". ודרשינן: גנים — אלו בתי מדרשות. וכאשר בהם חברים מקשיבים — שומע ה' לקולם.

ואם אין עושין בן, שאינם מקשיבין זה לזה

הקב"ה אוהבם, וכדאמרינן להלן שהם יודעים את עיקרי הדברים ואין להם רב ללמוד ממנו. והביאו מדרש שדורש פסוק זה: ודילוגו עלי אהבה — שאפילו מי שטועה בדקדוק קריאת הפסוקים הקב"ה אוהבו.

25. רש"י. והמאירי מפרש: שילוח לו כדי לכבדו ושלא יתבייש "אלא שיהא ליבו שלא לבקש ממנו [לפרוע את ההלוואה] ויפרע כשירצה". ומדבריו מבואר שמדובר על אותו עני עצמו, שיש יותר מצוה להלוות לו [ויפרע כשירצה] מאשר לתת לו צדקה.

וזה לשון החינוך במצוה סו: המצוה של

23. שעושה לשמה. מהרש"א. והיינו שעושה לשם מי שאמרה וצוה אותה.

24. רש"י. וכתב המאירי: כל שאפשר לו ללמוד מזולתו ילמוד... שהקבלה היא עיקר החכמה ושרשה. ומפרש שמדובר שהם למדו מרבם את עיקרי הדברים ולומדים זה עם זה את פרטי הדינים והבנתם.

והתוספות בעבודה זרה [כג, ב] הקשו על פירושו רש"י מה החידוש שהקב"ה אוהב את הנאספים יחד ללמוד תורה? ולכן הם מפרשים שהכונה היא שהם מכחישים זה את זה ואינם משתוים להבין את ההלכה — ואף על פי כן

— גדול יותר מכולן, שמחזיק את ידו בכבוד שלא יצטרך לבריות.

אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש:

אם תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש⁽²⁶⁾ הוא — חגרהו על מתניך, הדבק בו, שסופך ליהנות מתלמודו.

אם עם הארץ הוא חסיד — אל תדור בשכונתו שאינו מבין בדקדוקי מצוות ואין חסידותו אמיתית⁽²⁷⁾, וסופך ללמוד ממנו.

אמר רב כהנא אמר רבי שמעון בן לקיש. ואמרי לה, אמר רב אסי. ואמרי לה, אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש: כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו, שאין העניים יכולים להיכנס לביתו.

שנאמר "למס מרעהו חסד". שכן בלשון ג-ב יזנית קורין ללב "למס".

רב נחמן בר יצחק אמר: אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר "ויראת שדי יעזוב"⁽²⁸⁾.

החיא איתתא דעיילא להווא ביתא למיפא — מעשה באשה שעלתה לאפות בבית אחד שהשאל בעל הבית ההוא את תנורו. נבח בה כלבא ומרוב פחדה איתעקר ולדה והפילה, אמר לה מרי דביתא בעל הבית לאשה: לא תידחלי, דשקילי ניביה ושקילין טופריה — אל תפחדי מהכלב לפי שניטלו שיניו ואינו יכול לנשוך וניטלו צפורניו ואינו יכול לסרוט.

אמרה ליה האשה לבעל הבית: שקולא

אינה להנאתו וכבודו אלא לכבוד התורה. והמהרש"א ביומא [שם] כתב רמז נוסף בביטוי כנחש. וכאן כונת הגמרא שאף אם התלמיד חכם הוא קפדן אל תחוש לכך וחגרהו על מתניך.

27. כמו ששנו במשנה [אבות ב, ה] ולא עם הארץ חסיד.

28. המהרש"א מפרש שהמגדל כלב בדרך כלל כונתו לשמירה על ביתו, ומראה בכך שאינו ירא שמים שאינו סומך על שמירת המזווה שכתוב בה שם "שדי".

ועוד העיר שהגמרא בבא קמא [טו, ב] אוסרת לגדל כלב רע משום "ולא תשים דמים בביתך", וכאן אסרו זאת רק מחמת מניעת חסד מעניים? אלא ששם מדובר על כלב רע ומזיק באמת, וכאן אסרו אפילו כלב שאינו מזיק אלא שהוא נראה כמו כלב רע ונמנעים העניים להכנס מהפחד לבד, ולכן הביאה הגמרא להלן מעשה של נוק שאירע מפחד הכלב לבד.

הלואה היא יותר חזקה ומחוייבת ממצות נתינת הצדקה, שמי שנתגלה ונודע דחקו בין בני אדם וגילה פניו לשאול מהם, אין דחקו ואפילתו כמו מי שעדיין לא בא לאותה בושא וירא מהכנס בה. ומשמע מדבריו שכונת הגמרא היא שהלואה למי שעדיין לא נוטל צדקה גדולה מאשר לתת צדקה לעני המתפרנס מן הצדקה.

וכן כתב באהבת חסד [ח"א, יז] שלעני שבין כך מתפרנס מן הצדקה בודאי עדיף לתת לו לגמרי ולא להלוות לו, והגמרא כאן מדברת על גמילות חסד וצדקה לשני אנשים שונים. והוא מישב בכך את מה שאמרו בפרקי דרבי אליעזר [טו] שלפעמים צדקה גדולה מגמילות חסדים ולפעמים גמילות חסדים גדולה מן הצדקה.

26. ובגמרא יומא [כב, ב] אמרו: כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. וכתב המהרי"ץ חיות ששמע פירוש בביטוי כנחש — כמו הנחש שאמרו בגמרא [תענית ח, א] שאינו נהנה מנשיכתו, כך נקמת תלמיד חכם